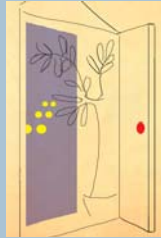

OMSORG OG MAGT

OM MAGTANVENDELSE OG ANDRE INDGREB
I SELVBESTEMMELSESRETTEN

Informationspjece til personale,
der arbejder med mennesker med svær demens

SOCIALMINISTERIET
STYRELSEN FOR SOCIAL SERVICE

Omsorg og magt

Om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten.

Informationspjece til personale, der arbejder med mennesker med svær demens.

Udgivet af Styrelsen for Social Service 2004.

Tekst og tilrettelæggelse: Marianne Schjøtt Rohweder (DJ)

Layout: Linda Balle

Tryk: Nørhaven Book

ISBN: 87-91247-26-8

Digital ISBN: 87-91247-30-6

Pris: 30 kr. incl. moms

Publikationen kan bestilles ved henvendelse til:

Danmark.dk's netboghandel tlf. 1881

www.danmark.dk/netboghandel

Pjecen kan også hentes på www.servicestyrelsen.dk

OMSORG OG MAGT

OM MAGTANVENDELSE OG ANDRE INDGREB I SELVBESTEMMELSESRETTEN

INDHOLD

Indledning: Magtanvendelse – sidste løsning	5
Balancen mellem omsorgspligt og omsorgssvigt	6
Formål med magtanvendelsesreglerne	8
§ 109 a, stk. 1: Alarm- eller pejlesystemer	10
§ 109 a stk. 2: Særlige døråbnere	12
§ 109 b stk. 1: Fastholdelse	14
§ 109 b stk. 2: Fastholdelse i hygiejnesituationer	16
§ 109 c: Tilbageholdelse i boligen	18
§ 109 d: Anvendelse af beskyttelsesmidler	20
§ 109 e stk. 1 og 2: Optagelse i særlige botilbud uden samtykke	22
Indberetning	24
Få mere information	26
Serviceovens § 67 og § 67a samt kapitel 21	26

Som hovedregel må der aldrig anvendes magt i plejen af mennesker. Grundloven slår fast, at den personlige frihed er ukrænkelig. Kun når det er bestemt ved lov, kan et menneske fratages denne ret. Den personlige frihed betyder, at alle mennesker har ret til at bestemme over deres eget liv og dermed til at sige nej tak til tilbud om hjælp og støtte.

Når man beskæftiger sig med mennesker, der er ramt af svær demens, vil der dog uundgåeligt opstå situationer, hvor den enkeltes ret til at bestemme selv kan betyde, at han eller hun udsætter sig selv eller andre for fare. I sjældne tilfælde er hverken en ekstra motivation, pædagogisk indsats eller en pleje, der tager særlig højde for problemerne, tilstrækkeligt til at opnå den nødvendige sikkerhed.

Serviceovens kapitel 21 om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelseretten beskæftiger sig med disse undtagelser fra hovedreglen. Heri beskrives de forudsætninger, der skal være til stede, før det er lovligt at anvende magt eller foretage andre indgreb i selvbestemmelsesretten.

Denne pjece er en kort information om loven til de medarbejdere, der arbejder med mennesker, der er ramt af svær demens. Eksemplerne i pjecen er bl.a. konstrueret ud fra afgørelser i Ankestyrelsen og skal ikke betragtes som en facitliste. Hvert enkelt menneske er unikt, og hver eneste problemstilling har sine egne konkrete forudsætninger, hensyn og løsningsmuligheder.

De omtalte afsnit i kapitel 21 kan læses bag i pjecen.

Den samlede lovgivning kan læses på www.sm.dk

**Spørgsmål af lovfortolkende karakter skal rettes til
Socialministeriets departement.**

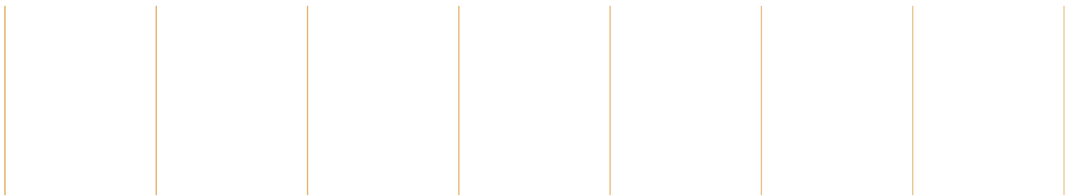
BALANCE MELLE M OMSORGSPLIGT OG OMSORGSSVIGT

Grænsen mellem omsorgspligt og omsorgssvigt kan være hårfin. Og selv om det er (amts)kommunens ansvar, at balancen bevares, er det medarbejderne, der i det daglige står med de konkrete problemer og ikke mindst dilemmaerne.

Service-loven forpligter (amts)kommunen til at yde en særlig hjælp og støtte til mennesker, der har fysiske, psykiske eller sociale problemer. Denne omsorgsforpligtelse er et tilbud, som det enkelte menneske frit kan vælge at tage imod. I forhold til mennesker, der er ramt af svær demens og derfor har vanskeligt ved at kende konsekvenserne af deres valg og fravalg, har (amts)kommunen desuden en forpligtelse til at forhindre, at der sker omsorgssvigt.

Som medarbejder kan det en gang imellem føles, som om man svigter sin omsorgspligt, hvis et menneske med svær demens fx vælger den personlige hygiejne fra. Ligesom det kan være svært at være vidne til, at en uhensigtsmæssig adfærd betyder, at det enkelte menneske udstødes af det sociale fællesskab. Men langt hen ad vejen er man nødt til at respektere retten, alle mennesker har til at leve et liv med selvbestemmelse og på egne præmisser. Pligten til at undgå omsorgssvigt er beskrevet i service-lovens § 67a.

Selvom det demente menneskes intellektuelle hukommelse svækkes, er den følelsesmæssige evne til sansning og opfattelse af andre menneskers adfærd, følelser og holdninger til gengæld ofte velbevaret. Erfaringen viser, at gode kontakter og ægte bekendtskaber lagres, huskes og afspejles i den dementes adfærd. I omsorgen og plejen når man derfor langt med indfølelse og respekt. I konkrete

situationer kan man ofte nå langt, når omsorgen og plejen tager udgangspunkt i det enkelte menneskes ønsker og behov - livssituation og livshistorie. Åbenhed, indlevelse og motivation er nøgleord, som altid skal tages i anvendelse, inden det kan komme på tale at bruge magt eller foretage andre indgreb i selvbestemmelseretten.

I sjældne tilfælde opstår der dog situationer, hvor pligten til at undgå omsorgs-
svigt betyder, at retten til at bestemme selv bør indskrænkes. Der er situationer, hvor det af hensyn til den enkeltes værdighed, sociale tryghed eller sikkerhed kan være nødvendigt at anvende magt. Et eksempel kan være det demente menneske, der går ud i kulden uden overtøj på og risikerer at blive syg eller dø af kulde. Eller det kan være den demente, som med voldsom adfærd er til fare for sig selv eller andre.

Reglerne for, hvornår det er tilladt at gribe ind i menneskers ret til at bestemme over deres eget liv, er beskrevet i Servicelovens kapitel 21. En beslutning om at anvende en af mulighederne i loven træffes altid af (amts)kommunen, aldrig af medarbejderne (se dog side 14 om fastholdelse). Reglerne er meget restriktive og kan kun anvendes i forhold til en afgrænset personkreds (personer med betydelig og varigt nedsat psykisk funktionsevne, som modtager hjælp efter serviceloven). Indgrebene skal altid registreres og indberettes. De skal løbende vurderes, og følges op af en handlingsplan, som beskriver, hvordan man fremover i lignende situationer kan undgå at anvende magt.

FORMÅLET ER AT BEGRÆNSE ANVENDELSE AF MAGT

Bestemmelserne i serviceloven om magtanvendelse, som denne pjece omhandler, er indført for at sikre retssikkerheden for mennesker med nedsat psykisk funktionsevne herunder mennesker med demenssygdomme, der ikke selv er i stand til at gennemskue konsekvenserne af deres valg og handlinger, og som ikke er i stand til at give et informeret samtykke.

Formålet med lovgivningen er at begrænse magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten til et absolut minimum.

§109

Før man tager bestemmelserne i brug, er det vigtigt at være opmærksom på:

- > at anvendelse af magt aldrig må erstatte omsorg, pleje og socialpædagogisk bistand
- > at anvendelse af magt altid forudsætter, at der er dokumentation for den nedsatte psykiske funktionsevne
- > at man altid først har forsøgt, hvad der er muligt for at få personen til at medvirke frivilligt
- > at anvendelse af magt skal stå i et rimeligt forhold til det, der søges opnået
- > at de mindst indgribende foranstaltninger skal anvendes
- > at anvendelse af magt skal udøves så skånsomt og kortvarigt som muligt
- > at magt ikke må anvendes, med mindre lovens bestemmelser er opfyldt, og der er truffet afgørelse om det

Følgende personer er omfattet af bestemmelserne:

Reglerne gælder i forhold til voksne personer

- > med *betydelig* og *varig* nedsat psykisk funktionsevne, som ikke giver samtykke
- > som i forvejen får hjælp i form af praktisk og personlig hjælp samt socialpædagogisk bistand efter serviceloven

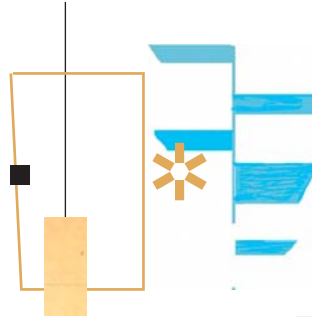
Reglerne er aktuelle for mennesker, der ikke kan handle fornuftsmæssigt eller overskue konsekvenserne af deres handlinger og valg, og uanset om de bor på institution eller hjemme.

Eksempel på anvendelse af alarmer eller pejlesystemer

En ældre dement kvinde i plejecenteret har i den seneste tid flere gange forladt centeret på alle tidspunkter af døgnet – også om natten. Hun har ingen forståelse for, at hun skal give besked, inden hun går nogen steder, og hun er flere gange blevet fundet forkommen og forvirret og er blevet fulgt hjem af tilfældigt forbi-passerende. Lige op til plejecenteret ligger der desuden en meget befærdet vej. Kvinden har ingen forståelse for trafikken og går bare ud på vejen uden at se sig for, og hun har flere gange været tæt på at blive kørt ned.

Personalet har på forskellig måde forsøgt at skærme udgangen med planter og lignende, for at aflede kvindens opmærksomhed. Gennem samtaler med kvindens datter har man forsøgt at finde ud af, om der i kvindens livshistorie gemmer sig en forklaring på det pludselige behov for at vandre ud på alle tidspunkter af døgnet. Man har prøvet at planlægge ture i løbet af dagen for at se, om det kunne hjælpe, hvis hun kom mere ud. Men ingen af løsningerne har haft nogen effekt. For at undgå, at den demente beboer skal komme til skade, er det nu blevet besluttet, at hun skal bære en personlig alarm. Den giver lyd, når hun er på vej ud af yderdøren, og det giver personalet mulighed for at nå frem, inden hun går ud på egen hånd.

Nogle svært demente mennesker har ikke længere forståelse for at, det kan være farligt at færdes i trafikken, eller hvilke konsekvenser det kan have at gå uden overtøj på, og at det er vigtigt at klæde sig på efter årstiden. Mange går deres vej umotiveret og uden at fortælle nogen om det, og det er heller ikke ualmindeligt, at et dement menneske ikke kan finde hjem igen.

Men selvom der er risiko for, at kvinden – der er beskrevet i eksemplet – bliver kørt ned eller på anden måde udsætter sig selv eller andre for fare, er det dog hverken tilladt at låse yderdøren eller på andre måder forhindre vedkommende i at komme ud (se dog side 18 om tilbageholdelse i boligen).

Man kan ofte nå langt ved at indrette omgivelserne, så de imødekommer den pågældende persons ønske om at gå en tur. Man kan også med forklaringer, træning og motivation have held til at ændre den adfærd, der gør det risikabelt for den enkelte at gå ud uden ledsagelse. I det demente menneskes livshistorie kan man desuden være heldig at finde en kobling mellem tidligere livsstil og ønsket om at gå ture, og den viden kan bruges til at planlægge plejen og omsorgen, så sikkerheden øges. Men viser det sig, at situationen ikke kan løses med en ekstra indsats, er der i §109 a, stk. 1, mulighed for, at (amts)kommunen kan træffe afgørelse om, at der i en begrænset periode kan anvendes en personlig alarm eller et pejlesystem.

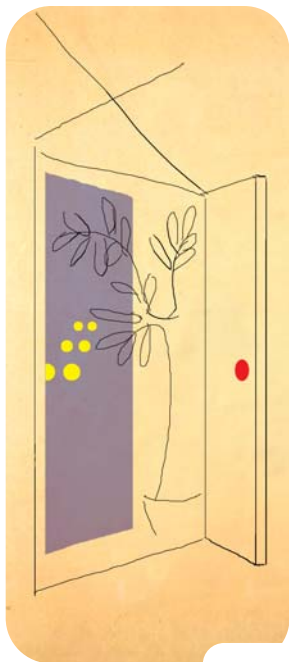
Alarmen kan advare medarbejderne om, at den person, som bærer udstyret, er på vej ud, og det kan give tid til at komme hen til døren, så man fx kan tilbyde at gå med eller måske overtale den pågældende til at vente med spadsereturen til senere. Er der tale om et dement menneske, der ikke kan finde hjem igen, giver § 109 a, stk. 1, også mulighed for at kombinere alarmen med et pejlesystem. Et pejlesystem kan anvendes til at lokalisere en bortkommen person.

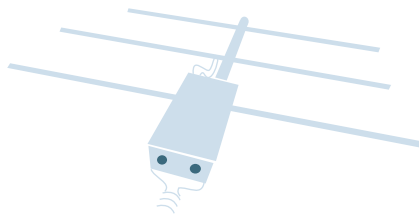
Eksempel på anvendelse af særlig døråbner

En 75-årig beboer på plejecenteret, der er tiltagende dement, går ofte tur uden ledsagelse. I nærheden af plejecenteret ligger et moseområde, hvor den pågældende ofte går ned. Det er sumpet og farligt, og for at forebygge, at beboeren kommer til skade eller i værste fald drukner, har kommunen tidligere besluttet, at han

skal bære en alarm, som kan advare personalet om, at han er på vej ud af døren.

Det har dog vist sig, at alarmerne ikke er tilstrækkeligt til at forebygge, at han forlader plejecentret uden ledsagelse. Der har været flere episoder, hvor personalet først har indhentet ham, når han var næsten nede ved mosen. Derfor har kommunen nu truffet afgørelse om, at der etableres en særlig døråbner i form af en snor i loftet, som den pågældende beboer ikke umiddelbart kan gennemskue at betjene. Den forsinker ham så meget, at personalet kan nå at indhente ham, inden han er ude af døren. Samtidig er der opsat en klokke, så de beboere, der ikke kan betjene snoren, kan kalde på en medarbejder, hvis de skal have hjælp til at åbne døren.

Som det beskrives i eksemplet er en alarm ikke altid tilstrækkeligt til at forebygge, at en beboer med demens forlader bostedet.

Er der *nærliggende* risiko for, at den pågældende udsætter sig selv eller andre for *væsentlig* personskade, er der *undtagelsesvist* mulighed for at få tilladelse til at opsætte særlige døråbnere. Etablering af særlige døråbnere er et mere vidtgående indgreb i selvbestemmelsesretten end anvendelse af alarmer og pejlesystemer, og døråbnere kan først anvendes, når det er *absolut påkrævet* og de øvrige muligheder forgæves har været forsøgt.

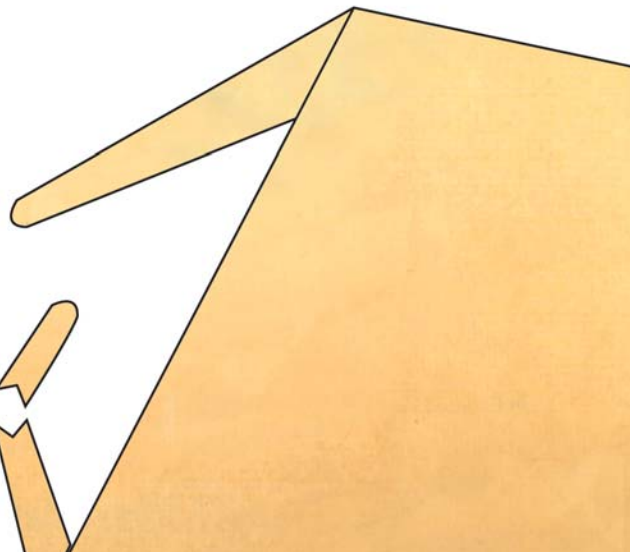
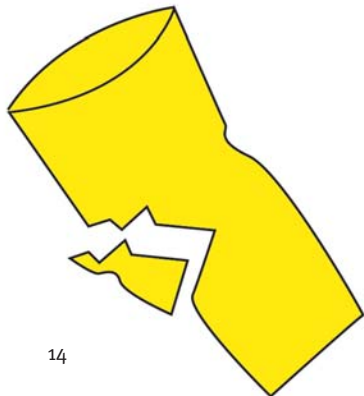
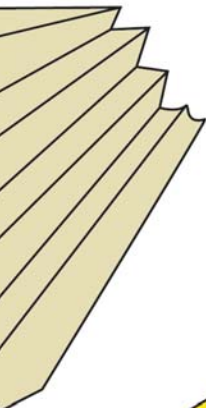
Opsætning af en særlig døråbner må heller ikke forhindre andre beboere i at komme ud. Derfor skal der samtidig opsættes en døralarm, så de beboere, der ikke kan betjene den særlige døråbner, kan få hjælp til at åbne døren. Dobbelt dørøgreb, snor, forsinket døråbning eller dobbelttryk for døråbning er eksempler på lovlige døråbnere. Døråbneren må som nævnt kun forsinke – ikke forhindre – beboeren i at komme ud.

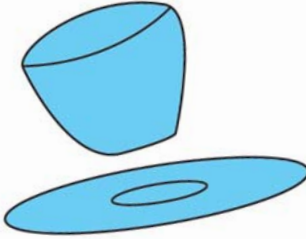
Hvis beboeren fastholder, at han vil ud, kan man ikke nægte ham det. Han skal også – ligesom de øvrige beboere – have den fornødne hjælp til at betjene døråbneren. Hvis det af sikkerhedsmæssige grunde er nødvendigt konkret at forhindre beboeren i at komme ud, er det ikke tilstrækkeligt, at det er besluttet at opsætte en særlig døråbner. For at tilbageholde den pågældende skal der være truffet afgørelse om dette efter § 109 c, der er omtalt på side 18.

Eksempel på fastholdelse

En 70-årig beboer på plejecenteret lider af fremskreden demens. I løbet af det sidste års tid er han blevet tiltagende aggressiv og udadrettet. Der er især problemer, når han er sammen med de øvrige beboere i fællesrummene. Meget støj og snak generer ham og gør ham utryg.

Flere gange har han kastet med møbler og andet inventar. Han har desuden slået ud efter – og i øvrigt opført sig meget truende overfor medarbejderne og de andre beboere. Den seneste episode var så voldsom, at to medarbejdere var nødt til at gribe ind og holde ham fast for at forhindre, at de øvrige beboere kom til skade. Det lykkedes at berolige ham og følge ham ind på hans eget værelse. Fastholdelsen blev bagefter registreret og indberettet til kommunen.

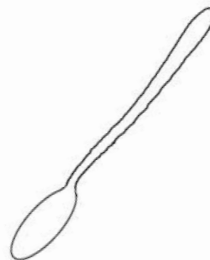

Man må ikke fastholde mennesker mod deres vilje. I tilspidsede situationer kan det dog af sikkerhedshensyn som i den episode, der er beskrevet i eksemplet, være nødvendigt at bruge magt for at undgå, at nogen kommer til skade. Hvis ikke beboeren er til fare for sig selv eller andre, er fastholdelse ikke tilladt. Verbale overfald, ødelæggelse af inventar eller andre ting er således ikke tilstrækkelig begrundelse for at bruge magt.

I § 109 b, stk. 1 understreges det, at forudsætningen for at fastholde er, at der er *nærliggende* risiko for, at en person udsætter sig selv eller andre for *væsentlig* personskade. Fastholdelsen skal være så kortvarig og skånsom som mulig, og der må aldrig anvendes vold, føregreb eller lignende, og den pågældende skal beroliges bagefter.

Da magt i form af fastholdelse er aktuel i en akut situation, er det medarbejderen, der må tage beslutningen. Den skal selvfølgelig funderes på et fagligt og professionelt grundlag, og efterfølgende skal fastholdelsen registreres og indberettes til kommunalbestyrelsen eller amtsrådet.

Eksempel på fastholdelse i forbindelse med tandbørstning

Personalet i plejecentret har problemer, når de skal hjælpe en 82-årig kvinde med svær demens med den personlige hygiejne. Kvinden, der tidligere er gået meget op i at være ren og nydelig, er blevet ligeglad med sit udseende og bryder sig åbenlyst ikke om at blive rørt ved. Hun slår ofte ud efter personalet, når de forsøger at hjælpe hende. Hidtil er det lykkedes at opnå et samarbejde ved at snakke beroligende med hende og ved at forklare, hvad der sker, men på grund af demensens udvikling bliver der længere mellem de dage, hvor det lykkes.

Personalet har længe stået i dilemmaet mellem på den ene side at begrænse vask, tandbørstning osv. til et absolut minimum for at undgå at anvende magt, og på den anden side at anvende magt for at undgå, at kvinden lugter og får udslæt. De pårørende har uden held været inddraget for eventuelt i kvindens livshistorie at finde en forklaring og dermed også en løsning på den aggressive adfærd, der pludselig er dukket op.

De mange diskussioner om, hvad der er det mest forsvarlige, er mundet ud i, at kommunen har truffet afgørelse om, at personalet i en periode på tre måneder må holde kvinden fast, mens de varetager den personlige hygiejne. Samtidig med denne beslutning er der blevet lagt en handleplan for, hvordan man fremover skal forsøge at motivere den pågældende til frivilligt at deltage. Magtanvendelsen skal løbende vurderes, fordi erfaringen viser, at demens er en sygdom, hvor den uadrettede adfærd ofte tager af igen. Desuden er håbet, at kvinden vil falde til ro med den rutine, det nu bliver muligt at indføre, så magtanvendelse fremover helt kan undgås.

Nogle mennesker med demens mister forståelsen og interessen for personlig hygiejne. Hvis de samtidig - som kvinden i eksemplet - er modvillige overfor at få hjælp af andre, kan det være umuligt at gennemføre vask, tandbørstning osv. Manglende renlighed kan gå ud over værdigheden, forringe de sociale muligheder og i værste fald medføre smerter og sygdomme.

Personlig hygiejne er en både intim og nødvendig del af livet, og som medarbejder står man derfor ikke sjældent i dilemmaet mellem personens ret til selv at bestemme og det, der må karakteriseres som et omsorgssvigt.

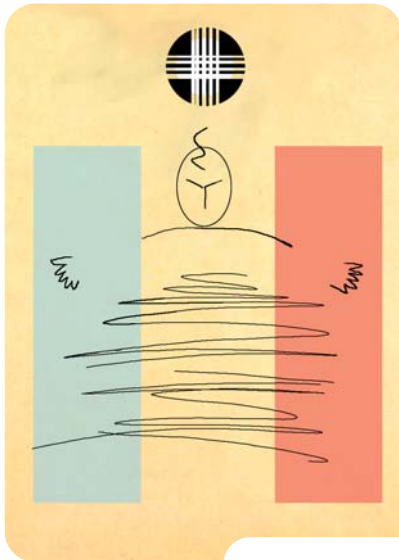
På denne baggrund er der kommet en tilføjelse til lovgivningen, der gør det muligt undtagelsesvis at få tilladelse til i en afgrænset periode, at fastholde et menneske med demens for at udføre den nødvendige hygiejne. Det er dog vigtigt at understrege, at § 109 b stk. 2, ikke er en generel mulighed, der kan bruges i forhold til demente mennesker, der nægter at medvirke i udførelse af den personlige hygiejne.

I Socialministeriets bekendtgørelse om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten er der nævnt de hygiejnesituationer, hvor man i en afgrænset periode kan få tilladelse til fastholdelse.

Fastholdelse i hygiejnesituationer forudsætter altid, at (amts)kommunen har truffet afgørelse om det og har vurderet, at det er en absolut nødvendighed. Beslutningen bør foruden en handlingsplan også følges op med supervision af personalet.

Eksempel på tilbageholdelse

En 75-årig kvinde i plejecentret lider af fremskreden demens. Sygdommen medfører, at hun ofte og umotiveret forlader centret. Det er langt fra altid, at hun har klædt sig på efter årstiden. Hun har heller ikke længere nogen forståelse for, hvordan hun skal gebærde sig blandt biler, og har flere gange været ved at blive kørt ned.

Kommunen har tidligere besluttet, at den demente kvinde skal bære en alarm, der kan advare personalet om, at hun er på vej ud. Det har dog vist sig, at alarmerne ikke har den tilsigtede virkning. Kvinden bliver meget aggressiv. Hun har én gang slået en anden beboer, og hun har også angrebet personalet, når de har forsøgt at overtale hende til at vente med gåturen.

Kommunen har nu besluttet, at personalet i en periode på tre måneder kan tilbageholde kvinden, hvis hun inden for perioden fortsat udviser den beskrevne adfærd og vil forlade boligen.

Selvom man som i det omtalte eksempel har valgt at udstyre et menneske med demens med en personlig alarm, kan man ikke umiddelbart bruge magt til at tilbageholde en person, der ønsker at komme ud. Er en personlig alarm eller etablering af en døråbner ikke nok til at forhindre den pågældende i at forlade boligen, og er der *nærliggende* risiko for, at den demente beboer eller andre kommer til skade, kan det være nødvendigt at bruge yderligere magt.

At tilbageholde et menneske mod dets vilje har karakter af frihedsberøvelse, og hvis det er nødvendigt at gribe ind for at forhindre en beboer i at forlade boligen, træffer (amts)kommunen afgørelse om tilbageholdelse for en tidsbegrænset periode. Det er desuden kommunens eller amtskommunens pligt at sørge for, at den pågældende får en advokat til at varetage sine interesser.

En afgørelse om tilbageholdelse betyder ikke, at man må låse døren. Hvis man bliver nødt til at bruge magt ved at tilbageholde den pågældende eller føre ham eller hende tilbage til boligen, skal det følges op med tryghedsskabende initiativer.

Eksempel på anvendelse af stofsele

En af de meget svært demente beboere i plejecentret – en 84-årig mand - har efter en blodprop fået problemer med at holde balancen, også når han sidder på en stol. Han er flere gange i ubevogtede øjeblikke væltet ud af stolen, når han ikke lige har siddet ved et bord, der kunne skærme ham.

Personalet har forsøgt at være særlig opmærksom på ham, og blandt andet har man forsøgt sig med at lægge en skråpude på sædet, så han ikke bare glider ned ad stolen, men det er ikke altid tilstrækkeligt til at undgå fald. Ved det seneste fald fik han et brud på en håndledsknogle, og kommunen har derfor truffet afgørelse om, at der for en afgrænset periode kan bindes en stofsele på stolens armlæn for at forhindre, at beboeren glider ud af stolen, når der ikke er nogen i nærheden. Selen har indtil videre virket efter hensigten.

I eksemplet ovenfor kan det synes helt oplagt og meget fornuftigt at beskytte beboeren mod fald ved at binde et tørklæde eller et bælte rundt om armlænene på stolen. Men selv et tørklæde har karakter af en fastspænding, og det er ikke lovligt at spænde mennesker fast mod deres vilje.

Beslutningen om at anvende beskyttelsesmidler skal træffes af (amts)kommunen. Tilsladelsen til fx at bruge en stofsele er tidsbegrænset, og forudsætningen er, at der er *nærliggende* risiko for, at der kan opstå *væsentlig* personskade, og at forholdene i det enkelte tilfælde gør det *absolut* påkrævet.

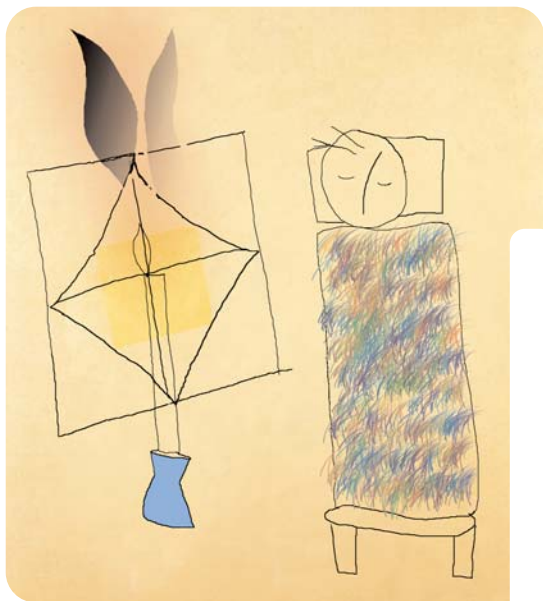
Eksempel på optagelse i særlige botilbud uden samtykke

En 83-årig dement kvinde, der bor i egen bolig, klarer sig ikke særligt godt. Hun sover om dagen og er vågen om natten, og har bl.a. derfor haft store problemer med de øvrige beboere i den ejendom, hun bor i. Indenfor den seneste måned har hun flere gange sat ild til forskellige ting – sidst til gardinerne i køkkenet, idet hun angiveligt har tændt stearinlysene og glemt dem igen.

Indtil videre er brandene blevet opdaget i tide af andre, og der er ikke sket noget alvorligt, men der er ingen tvivl om, at hun med sin adfærd udsætter sig selv for

livsfare, og det vil være uforvarsomt ikke at gøre noget ved situationen. Kommunen har gjort en indsats for at støtte hende på forskellig måde, bl.a. med forsøg på at vende døgnet rundt og at sikre, at hun får noget at spise.

Den pågældende har ikke nogen forståelse for, at hun sætter både sit eget og andres liv på spil, og hun ønsker ikke at flytte. Kommunen har derfor besluttet, at hun mod sin vilje skal flyttes til et botilbud, hvor der er mulighed for at give hende den nødvendige omsorg og opmærksomhed

At flytte mennesker fra en bolig *uden deres samtykke* er et meget vidtgående indgreb i selvbestemmelsesretten. Derfor sker tvangsmæssig flytning også kun undtagelsesvist, og når det er *absolut* påkrævet for, at den enkelte kan få den nødvendige hjælp, og hjælpen ikke kan gennemføres i den nuværende bolig.

Det er en forudsætning, at den pågældende på grund af betydelig og varigt nedsat funktionsevne *ikke kan overskue konsekvenserne* af sine handlinger og udsetter sig selv for *væsentlig* personskade, og at det derfor af hensyn til den pågældendes sikkerhed vil være *uforsvarligt* ikke at sørge for en flytning.

At et menneske med en demenssygdom, der bor i egen bolig, er til gene for andre – fx på grund af støjende eller anden uhensigtsmæssig adfærd – er til gengæld ikke tilstrækkelig begrundelse for en flytning uden samtykke.

**FOR PERSONER MED EN FREMADSKRIDENDE MENTAL SVÆKKELSE – FX
SVÆR DEMENS**

Eksempel på optagelse i særlige botilbud uden samtykke

En hjemmeboende 66-årig mand, der lider af hastigt fremadskridende demens af frontal karakter, er blevet indlagt på hospital på grund af underernæring. Han har ikke tidligere modtaget hjælp efter serviceloven. Det vurderes, at han efter udskrivelse vil have behov for massiv hjælp og pleje døgnet rundt.

Demensen er så fremskreden, at han ikke kan overskue konsekvenserne af sine handlinger, og den har en karakter, der betyder, at han indenfor kort tid vil være helt hjælpeløs. Da han er til fare for sig selv, og det vil være uforvarsomt at lade ham blive boende i sit eget hjem, beslutter kommunen, at han skal flyttes, selv om han ikke er i stand til at give informeret samtykke. En flytning til en anden bolig er nødvendig for, at han kan få den omsorg og pleje, som han har brug for.

Også mennesker, der - som den 66-årige i eksemplet - forholder sig *passivt* til et forslag om flytning, kan flyttes til en anden, mere hensigtsmæssig bolig, hvor det er muligt at give den nødvendige hjælp og omsorg.

Det er en betingelse, at den pågældende lider af *svær demens eller anden senere erhvervet, fremadskridende mental svækkelse* og ikke længere kan klare sig i sit eget hjem. Beslutningen kan som nævnt træffes, selvom den pågældende *forholder sig passivt* til et forslag om flytning, når flytningen er påkrævet for at sikre den nødvendige hjælp og omsorg. Det er (amts)kommunen, der træffer afgørelse om at flytte den pågældende til et andet og mere hensigtsmæssigt botilbud. En sådan flytning kræver, at flytningen kan tiltrædes af den værge, der beskikkes af statsamtet. Er værgeren og (amts)kommunen uenige, skal Det Sociale Nævn træffe afgørelse om flytning.

Tidligere var forudsætningen for at flytte et dement menneske, der forholdt sig passivt til et forslag om flytning til en mere egnet bolig, at der bl.a. var risiko for, at den pågældende ville lide alvorlig skade ved at blive boende i sit hjem. Da det meget sjældent er tilfældet, gav det sociale nævn oftest afslag.

Det kunne især have alvorlige konsekvenser for en eventuel rask ægtefælle, som ikke længere magtede at passe sin demente ægtefælle i hjemmet, og som i yderste nødstilfælde kunne blive tvunget til selv at fraflytte boligen, fordi den demente ægtefælle ikke var i stand til at give et informeret samtykke. Med den nugældende lovgivning skal der i en beslutning om tvangsflytning også tages hensyn til, at den raske ægtefælle eller samlever eventuelt ikke længere kan varetage den nødvendige hjælp samt opsyn i forhold til den pågældende.

REGISTRERING OG INDBERETNING

Det er ikke den enkelte medarbejder, der kan tage stilling til, om reglerne i serviceloven om magtanvendelse kan tages i brug. Det er (amts)kommunens ansvar at træffe afgørelser om magtanvendelse eller andre indgreb i selvbestemmelsesretten.

Ethvert tilfælde af magtanvendelse skal registreres og indberettes. (Amts)kommunen bruger bl.a. indberetningerne til at vurdere omfanget af magtanvendelse og til at iværksætte tiltag, der kan minimere magtanvendelse. Der udarbejdes en årlig beretning over magtanvendelsen, som forelægges for kommunalbestyrelsen eller amtsrådet.

Men oplysningerne er også vigtige redskaber, der kan kvalificere sagsbehandlerne til at træffe beslutninger om relevante foranstaltninger, og som gør det muligt at tilrettelægge en hensigtsmæssig pleje, der forebygger brug af magt.

LÆS MERE:

Socialpædagogik og demens – det vanskelige omsorgsarbejde, Styrelsen for Social Service 2004.
Mette Borresen, Helle Krogh Hansen, Lis-Emma Trangbæk

Vejledning om magtanvendelse m.v. efter lov om social service, Socialministeriet 5. januar 2004.

”Omsorg og magt – Om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten”
Informationspjece til personale, der arbejder med voksne med et svært psykisk handicap,
Socialministeriet 2004.

HJEMMESIDER:

www.sm.dk · www.dsa.dk · www.hmi.dk · www.servicestyrelsen.dk
www.ufch.dk · www.retsinfo.dk

§109

Til voksne med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller med særlige sociale problemer skal der ydes en særlig indsats. Formålet med indsatsen er:

- > at forebygge, at problemerne for den enkelte forværres,
- > at forbedre den enkeltes sociale og personlige funktion samt udviklingsmuligheder,
- > at forbedre mulighederne for den enkeltes livsudfoldelse gennem kontakt, tilbud om samvær, aktivitet, behandling, omsorg og pleje og
- > at yde en helhedsorienteret indsats med servicetilbud afpasset efter den enkeltes særlige behov i egen bolig, herunder botilbud efter lov om almene boliger m.v. eller i botilbud efter lov.

§ 67 a Kommunen eller amtskommunen skal yde hjælp efter denne lov i overensstemmelse med formålet jvf. § 67 til personer med betydeligt nedsat psykisk funktionsevne, der ikke kan tage vare på deres egne interesser, uanset om der foreligger samtykke fra den enkelte. Hjælpen kan dog ikke ydes ved brug af fysisk tvang.

§ 109 a stk. 1. **Alarm- eller pejlesystemer samt særlige døråbnere**

Kommunen eller amtskommunen kan træffe afgørelse om at anvende personlige alarm- eller pejlesystemer for en person i en afgrænset periode, når:

- > der er risiko for, at personen ved at forlade bo- eller dagtilbud udsætter sig selv eller andre for at lide personskade.
- > forholdene i det enkelte tilfælde gør det påkrævet for at afværge denne risiko.

stk. 2.

Kommunen eller amtskommunen kan træffe afgørelse om at anvende særlige døråbnere ved yderdøre for en eller flere personer i en afgrænset periode, når:

- > der er nærliggende risiko for, at en eller flere personer ved at forlade bo- eller dagtilbudet udsætter sig selv eller andre for at lide væsentlig personskade.
- > forholdene i det enkelte tilfælde gør det absolut påkrævet for at afværge denne risiko.
- > lovens øvrige muligheder forgæves har været anvendt.

stk. 3.

Hvis foranstaltninger efter stk. 2 iværksættes, skal der af hensyn til beboernes fri færden opsættes en døralarm, som sikrer, at beboere, der ikke selv kan betjene den særlige døråbner, får den nødvendige hjælp hertil. Beboere, der er omfattet af foranstaltningerne efter stk. 2, vil således alene kunne tilbageholdes, hvis bestemmelsen i § 109 c samtidig finder anvendelse.

§ 109 b | stk. 1. **Fastholdelse**

Kommunen eller amtskommunen kan træffe afgørelse om at anvende fysisk magt i form af at fastholde en person eller føre denne til et andet opholdsrum, når:

- > der er nærliggende mulighed for, at personen udsætter sig selv eller andre for at lide væsentlig personskade.
- > forholdene i det enkelte tilfælde gør det absolut påkrævet.

stk. 2.

Kommunen eller amtskommunen kan undtagelsesvis for en afgrænset periode træffe afgørelse om at anvende fysisk magt i form af at fastholde en person, hvis dette må anses for en absolut nødvendighed for at udføre omsorgspligten i personlige hygiejnesituationer. Det skal samtidig gennem den faglige handlingsplan søges sikret, at magtanvendelse i personlige hygiejnesituationer i fremtiden kan undgås.

§ 109 c | **Tilbageholdelse i bolig**

Under samme betingelser som i § 109 a kan kommunen eller amtskommunen (for en afgrænset periode) træffe afgørelse om at anvende fysisk magt i form af at fastholde en person for at forhindre denne i at forlade boligen eller for at føre denne tilbage til boligen.

§ 109 d | **Anvendelse af beskyttelsesmidler**

Kommunen eller amtskommunen kan (for en afgrænset periode) træffe afgørelse om at anvende fastspænding med stofsele til kørestol eller andet hjælpemiddel, seng, stol eller toilet for at hindre fald, når:

- > der er nærliggende risiko for, at en person udsætter sig selv for at lide væsentlig personskade.
- > forholdene i det enkelte tilfælde gør det absolut påkrævet.

§ 109 e | stk. 1. **Optagelse i særlige botilbud uden samtykke**

Kommunen eller amtskommunen kan indstille til det sociale nævn at træffe afgørelse om, at en person, der modsætter sig flytning eller mangler evnen til at give informeret samtykke hertil, skal optages i et bestemt botilbud, når:

- > det er absolut påkrævet for, at den pågældende kan få den nødvendige hjælp.
- > hjælpen ikke kan gennemføres i personens hidtidige bolig.
- > den pågældende ikke kan overskue konsekvenserne af sine handlinger.
- > udsætter sig selv for at lide væsentlig personskade.
- > det er uforsvarligt ikke at sørge for flytning.

stk. 2.

For personer med betydelig og varigt nedsat psykisk funktionsevne, der ikke modsætter sig flytning, men som mangler evnen til at give informeret samtykke til en flytning, og hvor den psykiske funktionsnedsættelse er en følge af en aldersbettinget eller senere erhvervet mental svækkelse, som er fremadskridende, kan kommunen eller amtskommunen træffe afgørelse om optagelse i et bestemt botilbud, hvis kommunen eller amtskommunens indstilling tiltrædes af den af statsamtet beskikkede værge, når:

- > ophold i et botilbud med tilknyttet service er påkrævet for, at den pågældende kan få den nødvendige hjælp.
- > det i det konkrete tilfælde omsorgsmæssigt vurderes at være mest hensigtsmæssigt for den pågældende.

Lovteksten er nogle steder forkortet.

Den kan læses i sin fulde ordlyd på www.sm.dk

STYRELSEN FOR SOCIAL SERVICE

SKIBHUSVEJ 42, 3.SAL

5000 ODENSE C